

Спеціалізованій вченій раді Д 55.051.06
Сумського державного університету

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора
Гончарука Анатолія Григоровича

на дисертаційну роботу Зябіної Євгенії Анатоліївни на тему:
«Детермінанти підвищення енергетичної ефективності національної економіки», яку подано до захисту у спеціалізованій вченій раді Д 55.051.06 у Сумському державному університеті на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

1. Актуальність теми дослідження

Прийняття Україною зобов'язань щодо переходу від ресурсно-орієнтованої до кліматично нейтральної економіки створює концептуально-ціннісне підґрунтя для формування нової соціально-економічної моделі розвитку національної економіки. Одним із цільових орієнтирів трансформаційних процесів є конвергенція вітчизняної та європейської політик розвитку енергетичного сектору, базовим концептом, якого є підвищення енергетичної ефективності національної економіки. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність інтеграції та координації дій органів державної влади щодо пошуку дієвих механізмів виявлення детермінант підвищення енергетичної ефективності національної економіки. При цьому необхідним є розроблення методичного інструментарію виявлення дивергентних та конвергентних детермінант забезпечення енергоефективності національної економіки, оцінювання та прогнозування її рівня, формування державних програм активізації зеленого інвестування у інноваційні енергоефективні технології, визначення цільових індикаторів реалізації державної політики підвищення енергетичної ефективності національної економіки. З огляду на все вищезазначене, дисертація Є. А. Зябіної є актуальною та має важливе теоретичне та практичне значення.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення дисертаційної роботи є аргументованими та обґрунтованими, що підтверджується основним змістом дослідження, опублікованими Зябіною Є. А. науковими працями, авторефератом та переліком використаної літератури. Обґрунтування основних наукових положень, висновків та рекомендацій засновано на результатах систематизації та узагальнення дисертанткою фундаментальних положень економічної теорії, теорії управління, державного регулювання національної економіки, державного прогнозування та планування, економіко-математичного моделювання, результатів досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених з питань підвищення енергетичної ефективності національної економіки.

При проведенні досліджень дисертанткою використано нормативно-правові та законодавчі документи України, статистичну та аналітичну інформацію Державної служби статистики України, Міжнародної енергетичної агенції, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку, Світової енергетичної статистики Yearbook, огляди міжнародних агенцій Bloomberg та SolAbility, наукові монографії та публікації вітчизняних та зарубіжних авторів.

Отримані наукові результати дослідження засновані на таких загальноновизнаних та сучасних методах дослідження, як: логічне узагальнення, компаративний та бенчмаркінг-аналізи; біліометричного та трендового аналізу; σ - і β -конвергенції; системно-структурний аналіз та метод Брауна; кореляційно-регресійний та квантильний аналізи. Для бібліометричного та трендового аналізу тенденцій розвитку теорії забезпечення енергетичної ефективності національної економіки використано програмний пакет VOSViewer v.1.6.10 та інструментарій Google Trends. У процесі проведення практичних розрахунків застосовано програмні продукти Stata 14/SE та EViews.

На увагу заслуговує використання у дослідженні інтегрованого підходу при вирішенні поставлених завдань щодо розроблення методичного інструментарію оцінювання та прогнозування рівня енергетичної енергоефективності національної економіки, виявлення детермінант і механізмів її підвищення при трансформації до вуглецево-нейтральної моделі розвитку економіки. Запропоновані дисертанткою висновки та рекомендації є достовірними, що підтверджується відповідними актами та довідками про впровадження.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи підтверджується публікацією основних результатів дослідження у наукових фахових виданнях України, оприлюдненням їх на вітчизняних та міжнародних науково-практичних конференціях.

Дисертаційна робота узгоджується з темами наукових досліджень Сумського державного університету, зокрема: «Організаційно-економічні засади адаптації економічних систем до кліматично-ресурсних флуктуацій»

(№ д/р 0114U007076), до звіту за якою увійшли пропозиції щодо підвищення енергетичної ефективності країни в умовах кліматично-ресурсних флуктуацій; «Природно-ресурсне забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад» (№ д/р 0114U007076) – щодо оцінювання рівня енергетичної ефективності національної економіки; «Формування принципів, методів і механізмів державного управління в сфері науково-освітніх проєктів та інфраструктурних програм житлового господарства в рамках інформаційно-комунікаційної адаптації до європейських стандартів» (№ д/р 0117U003352) – щодо конвергенції вітчизняної політики підвищення енергетичної ефективності з європейською при переході до вуглецево-нейтральної моделі розвитку національної економіки.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Узагальнюючи основні висновки і результати дисертаційної роботи, а також вивчивши особистий внесок дисертантки у вирішення обраного нею науково-прикладного завдання, можна визначити, що суттєвими в науковому і практичному значенні є результати дисертаційної роботи, які містять такі елементи наукової новизни:

1. Заслуговує на увагу поглиблення науково-методичних засад обґрунтування хронології зміни інтересу до вивчення проблем енергетичної ефективності національної економіки, кластеризації провідних міжнародних наукових альянсів та патернів міждисциплінарних досліджень енергетичної ефективності при переході до вуглецево-нейтральної моделі національної економіки (стор. 37-57 дисертації). Відмінною рисою запропонованого підходу є інтегральне поєднання інструментарію Google Trends, Scopus Tools Analysis і Web of Science Results Analysis для проведення бібліометричного та трендового аналізів.

2. Авторкою розвинуто концептуальні засади реалізації державної політики підвищення енергетичної ефективності національної економіки (стор. 57-68 дисертації), що визначають енергетичну ефективність національної економіки як рівень збалансованості індикаторів розвитку енергетичного сектору національної економіки, за якого забезпечуються доступність, надійність, економічність та екологічність енергетичних ресурсів, що дозволяє досягти стійких темпів зростання національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності і задоволення потреб суспільства. Обґрунтовано детермінанти, принципи, механізми та інструменти забезпечення енергетичної ефективності національної економіки.

3. Дисертанткою поглиблено типологізацію підходів до оцінювання рівня енергетичної ефективності національної економіки (стор. 72-83 дисертації). Відмінною рисою якої є використання критеріїв, що описують ефективність функціонування енергетичного сектору країни та цільові орієнтири його розвитку. Це дозволило визначити та описати сутність динамічно-порівняльного, статистично-інтервального та інтегрально-

адитивного підходів до оцінювання енергетичної ефективності національної економіки.

4. З метою обґрунтування дивергентних/конвергентних детермінант підвищення енергетичної ефективності національної економіки у роботі удосконалено науково-методичний підхід до оцінювання рівня асинхронності та швидкості реагування державної енергетичної політики на екзогенні й ендогенні зміни в національній економіці (стор. 83-119 дисертації). Для вирішення цього завдання використано теоретичні положення концепцій σ - і β -конвергенції з урахуванням трендових складових економічних, екологічних та енергетичних детермінант забезпечення енергетичної ефективності національної економіки, рівнів економічного розвитку країни, її відкритості та залучення до світових глобалізаційних процесів.

5. Для обґрунтування магістрального напрямку конвергенції національної енергетичної політики України з Європейською зеленою угодою у роботі розроблено методичний інструментарій інтегрального оцінювання енергетичної ефективності національної економіки (стор. 119-134). Розроблений інструментарій базується на наукових засадах теорії динамічної стійкості економічних систем та враховує діапазон волатильності стимуляторів/дестимуляторів енергетичної ефективності національної економіки, динамічність процесів розвитку енергетичного сектору країни, конвергентні та дивергентні детермінанти енергетичної ефективності національної економіки. Це дозволило виявити «слабкі місця», «критичні точки» й атрактори зміни енергетичної ефективності національної економіки, які істотно сповільнили трансформаційні процеси її переходу від експортно-сировинної до ресурсно-інноваційної моделі, проведення реформ у напрямку забезпечення зеленої структури енергоспоживання.

6. На увагу також заслуговує запропонований дисертанткою теоретико-методичний інструментарій обґрунтування сценаріїв змін дивергентної детермінанти енергетичної ефективності національної економіки (стор. 139-149 дисертації) з використанням моделі Брауна. Суттєвою перевагою розробленого підходу є можливість нівелювання впливу волатильності екзогенних параметрів на рівень енергетичної ефективності національної економіки, а також визначення часового горизонту досягнення балансу між конвергентною та дивергентною складовими енергетичної ефективності національної економіки.

7. Науковий та практичний інтерес становить розроблений у роботі підхід до обґрунтування ключових драйверів реформування енергетичного сектору в Україні (стор. 169-182). Для цього вперше запропоновано інтегрально поєднати кореляційно-регресійний аналіз та квантильну модель. Це дозволило визначити домінуючі патерни у реалізації державної політики забезпечення енергетичної ефективності та оцінити мультиплікативний ефект впливу інституціональних та інвестиційно-інноваційних детермінант на дивергентну складову енергетичної ефективності національної економіки. Підтверджено, що ефективне державне регулювання, зростання обсягу

зелених інвестицій та інновацій в енергетичний секторі призводить до зростання енергетичної ефективності національної економіки.

4. Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у виявленні тенденцій розвитку теорії забезпечення енергетичної ефективності національної економіки, удосконаленні концептуальних засад формування державної політики щодо її підвищення, обґрунтуванні механізмів, принципів та інструментів її реалізації, поглибленні типологізації підходів та методичного інструментарію оцінювання дивергентних/конвергентних детермінант енергетичної ефективності, її інтегрального рівня та прогнозування динаміки дивергентної детермінанти, обґрунтування впливу інституціональних та інвестиційно-інноваційних детермінант на дивергентну складову енергетичної ефективності національної економіки.

Практичне значення запропонованих дисертанткою методичних положень та рекомендацій підтверджується можливістю їх використання у діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування при реалізації державної політики підвищення енергетичної ефективності національної економіки.

Пропозиції щодо формування пріоритетів уряду при реформуванні енергетичного сектору національної економіки впроваджено Міністерством фінансів України під час розроблення проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2019–2021 роки та інших нормативно-правових актів (довідка № 11/3608 від 26.05.2020 р.); щодо напрямків та конвергенції національної та європейської енергетичних політик – у діяльність Національної служби посередництва та примирення (довідка № 21 від 27.11.2020 р.); щодо підвищення рівня енергетичної ефективності – під час корегування плану заходів реалізації Стратегії розвитку міста Суми до 2030 р. Сумської міської ради (довідка № 336/03.09.09.08 від 11.09.2020 р.); щодо впливу інвестиційних та інноваційних детермінант на енергетичну ефективність національної економіки – у діяльність Співки економістів України (довідка № 18/32 від 14.09.2020 р.).

Крім того, результати дисертації використано у навчальному процесі Сумського державного університету під час викладання таких дисциплін: «Економіка ресурсозбереження», «Економічна політика та державне регулювання» і «Моделювання та прогнозування економічних процесів» (акт від 27.10.2020 р.).

5. Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих працях

Ознайомлення з дисертацією, авторефератом та науковими публікаціями Зябіної Є. А. дозволяє зробити висновок, що основні положення дисертаційної роботи достатньо повно висвітлені в опублікованих за темою

дисертації 12 наукових працях, загальним обсягом 5,26 д.а. (особисто автору належить понад 4 д.а.), серед яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у науковому зарубіжному виданні, 6 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих авторкою як таких, що містять елементи наукової новизни. У дисертації Зябіної Є. А. використано лише ті результати досліджень, які були отримані нею особисто. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертантки відображено повною мірою. Кількість, обсяг і якість друківаних праць відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

6. Зауваження та дискусійні положення

Визначаючи високий науковий рівень отриманих висновків та рекомендацій, слід зазначити окремі зауваження та положення, які мають рекомендаційний характер та є підставою для їх обговорення в дискусійному порядку:

1. У першому розділі (стор. 38-56 дисертації) авторкою розвинуто науково-методичний підхід ідентифікації напрямів активізації інтересу до питань забезпечення енергетичної ефективності національної економіки, що заснований на інтегральному поєднанні інструментарію Google Trends, Scopus Tools Analysis, Web of Science Results Analysis та VOSviewer 1.6.15. На нашу думку, робота значно б виграла, якщо б авторкою було обґрунтовано вибір саме міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science, не розглядаючи інші популярні бази, наприклад Google Scholar.

2. У дисертації поглиблено концептуальні засади імплементації державної політики підвищення енергетичної ефективності національної економіки при переході до вуглецево-нейтральної моделі, що передбачає системне узгодження інструментів, принципів та механізмів державного регулювання енергетичної ефективності національної економіки (стор. 57-68 дисертації). На наш погляд, авторці доцільно було б узагальнити загальноприйняті критерії відбору цільових орієнтирів та індикаторів підвищення енергетичної ефективності національної економіки, а також принципи розподілу їх на енергетичну, екологічну та економічну групи.

3. У другому розділі авторкою запропоновано типологізацію підходів до оцінювання рівня енергетичної ефективності національної економіки, що включає такі підходи: динамічно-порівняльний, статистично-інтервальний та інтегрально-адитивний (стор. 82-83 дисертації). З огляду на критерії реалізації стратегії сталого енергетичного розвитку національної економіки у рамках дисертаційної роботи за основу обрано останній підхід (інтегрально-адитивний). При цьому доцільно було б більш чіткіше обґрунтувати основні недоліки використання динамічно-порівняльного та статистично-інтервального підходів.

4. У дисертації запропоновано методичний інструментарій оцінювання рівня асинхронності й швидкості реагування державної енергетичної політики на соціо-еколого-економічні трансформації у національній економіці (стор. 84-86 дисертації). Разом з тим поза увагою авторки залишились соціальні орієнтири імплементації вуглецево-нейтральної моделі розвитку національної економіки.

5. Дисертанткою запропоновано науково-методичний підхід до інтегрального оцінювання енергетичної ефективності національної економіки, що заснований на теоретичних положеннях теорії системної динаміки (стор. 119-129 дисертації). Втім, доцільно було провести компаративний аналіз інтегральних рівнів енергетичної ефективності України та країн ЄС (з огляду на прийнятий євроінтеграційний курс розвитку національної економіки), що дозволило б значно підвищити емпіричну обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих заходів державного регулювання енергетичної ефективності національної економіки.

6. У третьому розділі авторкою представлено методичний інструментарій оцінювання впливу інституціональних та інвестиційно-інноваційних детермінант на дивергентний субіндекс енергетичної ефективності національної економіки, що передбачає побудову квантильної моделі та використання кореляційно-регресійного аналізу (стор. 169-182 дисертації). Робота значно виграла, якщо б авторкою було більш ґрунтовно описано процес розподілу країн на квантилі та відбору країн-еталонів (як Швейцарія, Данія, Швеція, Австрія, Фінляндія та Франція) для визначення першочергових заходів щодо підвищення дивергентного субіндексу енергетичної ефективності.

7. За результатами оцінювання впливу інституціональних та інвестиційно-інноваційних детермінант на енергетичну ефективність національної економіки (стор. 181-182 дисертації) авторкою визначено комбінації детермінант, які спровокували появу «слабких місць», «критичних точок» та атракторів зміни енергетичної ефективності країни. З огляду на це, авторкою обґрунтовано цільові орієнтири підвищення ефективності державного регулювання енергетичного сектору, нарощування обсягів зелених інновацій та інвестицій. При цьому доцільно було б сформувати систему конкретних заходів, рекомендацій та інструментів, що забезпечили б досягнення цільових орієнтирів та нівелювання «слабких місць» та «критичних точок» зміни енергетичної ефективності країни.

Однак, у цілому, слід зазначити, що наведені дискусійні моменти і висловлені зауваження не носять принципового характеру і не знижують загальної позитивної оцінки рівня виконання дисертаційної роботи Зябіної Є. А.

7. Загальний висновок та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Зябіної Євгенії Анатоліївни на тему «Детермінанти підвищення енергетичної ефективності національної економіки» є

завершеною, самостійно виконаною науковою працею. Положення дисертаційної роботи містять наукову новизну та мають практичну цінність. У роботі на підставі проведених досліджень отримано результати, які є суттєвим авторським внеском у вирішення науково-прикладної задачі, що виявляється в розвитку теоретико-методичних підходів до оцінювання рівня енергетичної ефективності національної економіки та її основних детермінант, обґрунтуванні механізмів реалізації державної політики її підвищення в контексті переходу до моделі вуглецево-нейтральної економіки.

Дисертаційна робота відповідає вимогам, що встановлені до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Автореферат достатньою мірою висвітлює основні наукові і практичні положення дисертаційної роботи і не містить інформації, не розглянутої у роботі.

Основні положення дисертації доповідались на науково-практичних конференціях, опубліковані у наукових фахових виданнях, у т.ч. включених до міжнародних наукометричних баз.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що дисертація та автореферат у цілому відповідають вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами та доповненнями). Наведені у відгуку критичні зауваження не носять принципового характеру і не впливають на загальну високу оцінку дисертації.

Загалом дисертація на тему «Детермінанти підвищення енергетичної ефективності національної економіки» заслуговує на позитивну оцінку, а її авторка, Зябіна Євгенія Анатоліївна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Міжнародного гуманітарного університету

А. Г. Гончарук